



Mutilen eta nesken dantzak bereiztea duela ehun urteko sorkuntza kontzeptuala izan zen”

Oier Araolaza

Dantzari eta antropologoa

“Genero-identitatea euskal dantza tradizionalaren eraikuntzan” doktorego-tesia aurkeztar da Oier Araolaza dantzari eta antropologo eibartarra. Gaur arte dantzetan iraun duten estereotipo bitarrak noiz, nola eta zein asmorekin sortu zituzten aztertu du. Gero eta gehiago dira rol horietatik aske den dantzaren aldeko apustua egiten ari direnak, baina oraindik bada lanik.

MIKEL GARCIA IDIAKEZ DANIEL BLANCO



Zenbaterainoko garrantzia du dantzak komunitate baten eraikuntza identitarioan?

Komunitate nazionalen eraikuntzarako inportantea izan da historikoki, bai gurean, baita inguruko komunitateetara begiratzen badugu ere: Espainiak flamenkoarekin izan duen lotura historikoa hor dago, sardanaren garrantzia Katalunian... Eta Euskal Herrian ere, XX. mende hasieran euskal nazioaren identitatea eraikitze horretan zeresana izan zuten ezpata-dantzak, poxpolinak edota Santa Agedak, komunitatea egituratu eta aldi berean komunitate hori sinbolikoki irudikatzen gortuan. Ispilu lana egiten du dantzak, gi-

zarteari bere buruaren isla itzultzen diolako plaza publikoan, modu zehatz batean proiektatua. Plaza publiko horretan identifikatuta ikusten du bere burua komunitateak, eta horregatik da identitatea eta kohesioa indartzeko aproposa.

Dantzaren instrumentalizazioa eman zen XIX. mende amaieran eta XX. hasieran, tesian diozunez.

Garai horretan, Europa osoan hainbat tradizioen sorkuntza prozesuak gertatuko dira, koloniekiko emantzipazioarekin eta nazionalismoen sorrerarekin lotuta, eta esan bezala identitatea eta kohesioa bultzatzea helburu. Euskal dantzen kasuan

oso garbia da erabilera hori, abertzaletasunak lehenengo unetik jarriko duelako hor begirada (antzerkiarekin eta musikarekin batera). Batzokiak sortzen hasiko dira herriz herri eta batzokia martxan jartzearekin bat antolatuko dituzten ekitaldietan ia beti egongo da dantza tartean. Gazteak erakartzeko funtzioa beteko du, besteak beste.

Instrumentalizazio prozesu horretan, generoaren araberrako sailkapena txertatuko da.

Adituek diote XIX. mende amaieratik datorren sexuaren biologizazio eta zientifizazioa (emakume eta gizonak sortze ezberdinak garelaz azpimarratzen duena) lehertu egingo dela XX. mende hasieran, zientziak hartzen duen botearegatik, eta genero bereizketan sakontzea ekarriko du horrek. Garai horretan sortzen ari diren tradizioei genero ikuspegi berria txertatuko zaie eta oso muturreko binarismora joko duen eredu indar guztiz proiektatuko da dantzetan. Tresna eraginkorra bihurtuko da gainera dantza, binarismo hori gorpuzteko eta estereotipoak eta rolak gizarteratzeko eta elikatzeke.

Nola gauzatuko da dantzan genero bereizketa?

Dantzan egiteko gizonetzko eta emakumezko modu erabat bereizkiak eraikiko dira. Batetik, errepertorio ezberdinak egingo dira, emakumeen dantzak eta gizonen dantzak. Ordura arte ez zegoen halako sailkapenik eta esaterako aurrekoa, gizonak eta emakumeak egiten zuten, gizonen dantza gisa kategorizatu da eta hortik aurrera gizonen dantzatuko dute. Berdin ezpata-dantzarekin, makil-dantzarekin eta nolabait biolentzia edota indarra ezaugarri nagusia duten dantzekin. Aldiz, harmonia, goxotasuna eta gisako ezaugarriak dituzten dantzak emakumeen dantza bezala sailkatuko dituzte, nahiz eta aurretik gizonen ere dantzatzen zituzten (arku-dantzak, zinta-dantzak, sagar-dantzak...).

Bestetik, janzkeran ere eragingo du. Gizonen joan beharko dute zuriz, praka

luzeekin, abarketekin eta txapel eta gerriko gorritz jantzita. Emakumeak gona gorria eta buruko zapia egokituko zaizkio. Aurretik, emakumeek txapelarekin dantzatzea guztiz arrunta zen eta praka motzekin ere egin ohi zuten.

Azkenik, dantzakeran ere sartuko dute eskua: gorputz keinu bortitza gizonentzat (hanka altzatzea kasu) eta xamurragoak emakumeentzat, zenbaitean janzkerak berak baldintzatuta (gonak, alegia).

Eta zer kasualitatea, prestigio handiena duten dantzak dira gizonen dantza gisa sailkatuak.

Ez alferrik, kategorizazioak hierarkizazioa dakar berarekin eta dudarik gabe, ikusgarritasun eta prestigio handiena dutenak gizonen dantza gisa identifikatuak dira. Sabino Aranek idatzi zuen adibidez euskaldunon nortasuna ongien islatzen duten dantzak ezpata-dantzak dira eta ezpata-dantzen ezaugarri nagusia gizontasuna dela (*viril* dio berak), eta beste dantza batzuk erabat gatzgabeak eta aspergarriak iruditzen zaizkio, hala nola zinta-dantzak, eta horiek egokiago ikusten ditu emakume eta umeentzat.

Horren guztiaren herentzia da euskal dantzen egungo panorama?

XX. mende luzea izan da eta askorako eman du, garai bakoitzak bere aztarnak utzi ditu, baina bai, genero rolen pisuaz ari garelaz, egun daukagunaren erantzun ugari orduko sailkapen hartan aurkitu ditzakegu. Oraindik ere mutilen eta nesken dantzetan pentsatzen dugu eta sailkapen hori duela ehun urteko sorkuntza kontzeptual bat dela jakitea funtsezkoa iruditzen zait, nola jokatu nahi dugun erabakitzeke. Alegia, kontziente izatea sailkapen hori ez zela izan plazan gertatzen ari zaren deskribapena, helburu jakin batzuekin egindako sorkuntza kontzeptuala baizik. Bestela, sorkuntza kontzeptuala dena jasotzen badugu erabat naturala bailitzan (sortzez ezberdinak garelaz, normala da dantza ezberdinak egitea), zailagoa da benetako parekidetasun baterako bidea egitea.



XX. mende hasieran, muturreko binarismora joko duen eredu indar guztiz proiektatuko da dantzetan eta tresna eraginkor bihurtuko dira, binarismo hori gorpuzteko eta rolak gizarteratzeko eta elikatzeke”

Izan ere, aipatu duzun moduan, dantzak duen balio sinbolikoagatik eta gizartearen ispilu izateko gaitasunagatik, ongi bete du bere lana eta genero bitarra naturalizat ikusarazteko tresna aproposa izan da. Ahaztu gabe dantzak gorputza duela tresna nagusi eta binarismoa gorputzaren naturalizazio batean oinarritzen denez, dantzak lagundu duela gorputz (eta mugimendu) bereizketa hori egiten, gorputzen bidez adierazitakoak ideien mundura eramaten.

Generoaz ari gara, baina adinari ere eragin al zioten garai hartako erabakiek?

Bai, eta baliagarria da konturatzeko gaur egun indarrean ditugun estereotipoak berriak direla, XX. mende hasierara arte adinekoak dantzan aritzea ez bakarrik gaur egun baino arruntagoa, sozialki ere baloratuagoa baitzen. Adinekoen txapelketak eta adinekoak aurreratu aritzea ohiko zen.

XX. mende hasierako sailkapenaren aurretik euskal dantzak genero-markarik gabeko jarduera zirela ulertu behar dugu?

Arriskua hor dago, une jakin batean genero-marka oso garbiak dituzten dantzak eraiki zirela diogulako pentsatzea aurretik ez zegoela genero-markarik. Gehiegi esatea litzateke, baina bai esan daiteke mugak askoz lausoagoak zirela, estereotipo eta rolak ez zirela hain garbiak, eta aukera gehiago zegoela mugak gurutzatzeko. Gainera, ezaugarri batzuek ez zuten genero-marka zehatzik, gerora izango duten moduan; mugimendu harmoniatsu eta goxoeak, esaterako, ez zuten genero-markarik. Laburbilduz, desordenatuagoa zen dena, ez gero bezain zurrun.

Hain juxtu, emakumeek ere dantzatzeko zituzten gerora gizonen dantzatzat hartuak, kontrakoa kontatu den arren.

Aurreratuaren kasuan ikusi dugu: 1920ko hamarkadatik aurrera sistematikoki errepikatuko da emakumeek ez zutela aurreratu dantzatzeko eta hori ez da hala, XX. mendera arte aurreratu dantzatzeko zuten emakumeen kasuak ezagu-

tu ditugu. Tesian ikertu dut zergatik esan zuten gezurra Aita Donostiak eta garai hartako beste zenbait adituk, zergatik ukatu zuten emakumeek aurreratu dantzatzeko zutela. Ez zen hautu kontzientea izan, moral kristaua, abertzaletasuna eta genero ikuspegia gurutzatuta jasotako errelatoa baizik.

“Dantzan genero bazterketekin bukatzeko ez genuke historiaren eta tradizioaren justifikaziorik beharko”, diozu tesian. Baina tradizioa argudio gisa erabili ahal da ere –maiz egiten ohi den moduan–, tesi honek erakusten digu tradizioa sarri errelato desitxuratua dela. Areago, tradizioa sortu egiten da, sailkapenekin gertatu zen moduan.

Virginia Maquieira antropologo feministarentzat, tradizioa da ordena garaikidea berretsi edo zalantzan jartzeko prozesu aktiboa. Ikuspegi interesgarria iruditzen zait, gure gain jartzen duelako tradizioa berregiteko ardura. Tradizioaren ikuspegi atzerakoioak dio tradizioa dela guregandik kanpo dagoen zerbait, zehazki ez dugun eragiteko ahalmenik, eta nik ez dut horretan sinesten, tradizioa etengabe berregiten eta eraldatzen dugula uste dudalako. Hain zuzen, horri esker irauten du, egokitzen ez den tradizioa eten eta hil egiten delako, historia liburuetan geratzen da.

Tradizio eraldaketa horretan, gero eta gehiago dira jai eta ekitaldi herrikoietan emakumeen parte-hartzea bermatzen duten dantzak, baina leku batzuetan oraindik ez da hala gertatzen. Pasa den hilabeteko albistea da, Markina-Xemeingo saragi-dantzan lehenengo aldiz hartu dutela parte emakumeek, eta kostata lortu dute gainera. Gatazka sortzen al du gaiak?



OLIVER ARRAOLA

Oraindik izango ditugu horrelako albiste gehiago. Baztango mutil-dantzak harrotu ditu hauts gehien, baina gatazka gehiago ziur izan direla eta izango direla oraindik. Kanpotik begiratuta behintzat intentsitate baxuko gatazka dira; komunitate bakoitzak bere baitan ebazten dituzten tentsioak. Egia da Hondarribiko eta Irungo alardeek txerto moduan funtzionatu dutela, eta horri gehitu behar zaio azken bost urteetan belaunaldi gazteagoek ikuspegi berriak ekarri dituztela.

“Mutilak gero eta urrutiago daude dantzatik, eta gero eta goizago aldentzen dira oro har, gizartearen genero-marka femeninoa esleitzen diegun jardueretatik. Erronka zaila dugu, gizarte bezala”

Eta hala ere, oraindik asko dago egiteko. Leku batzuetan ematen ari diren konponbideak, esaterako, genero bereizketa sustatzen jarraitzen dute, berdintasunaren aldeko urrats gisa saldu arren. Zenbaitetan, adibidez, emakumeak hasi dira parte hartzen ordua arte aritzen ez ziren dantzetan, baina haien zati txiki batzuk jarraitzen.

AITZINDARI. 2004an emakumeek Lizartzako inauteri-dantzetan lehen aldiz parte hartu zuteneko argazkia.

Eta hori da ulertzea horrelako errituetan gizon dantzari edo emakume dantzari gisa baino ezin dela parte hartu, ez dantzari soil gisa.

Jai herrikoiez ari gara, baina ekitaldi ofizialagoetan, ez al da ia beti gizona aurreratu dantzatzeko duena?

Instituzionalki egiten diren ustezko goi mailako ekitaldi publikoetan (Eusko Jaurlaritzak, Nafarroako Gobernuak, diputazioek, hiriburu eta udalek antolatutakoetan), gizonen presentzia jarraitzen du izaten nagusi; bigarren eta hirugarren mailakoetan (herrietako udalek antolatutakoak), ez nuke esango nagusitasun hori mantentzen denik, baina ez atzean berdintasunaren hautu garbia dagoelako, dantza gaur egun oso-oso feminizatutako arloa delako baizik, eta dauden premia protokolarioei erantzuteko errazagoa izan ohi da emakumeak aurkitzea, gizonak baino.

Genero rolen tiraniak dantzatik aldentzen baititu mutilak...

Hori da gaur egun eta ziurrenik hurrengo urteetan izango dugun erronkarik

zailena. Irudipena daukat, emakumeen bazterketa egon ez dadin dantzan ematen ari garen pauso bakoitzeko, rolen asgnazioan pauso bat edo bi atzera egiten dugula. Mutilak gero eta urrutiago daude dantzatik, eta gero eta goizago aldentzen dira gainera. Ez dantzatik bakarrik, gizartearen genero-marka femeninoa esleitzen diegun jardueretatik oro har. Gizarte bezala ongi aztertu beharreko auzia da.

Dantzan genero markak ezabatzea izan daiteke horri aurre egiteko bidea?

Hala da, beharrezkoa ez den tokietan genero-markak ez genituzke haizatu ez sustatu beharko. Areago, gaur egun euskal dantzetara ikuspegi ireki batetik iristen direnek ez dituzte genero-markadun keinuak lantzen edo barneratzen. Horrek ez du esan nahi hainbat eskolatan-eta lantzen ez direnik, baina ez da dantza berez daukan zerbait.

Genero rolik gabeko dantza askean bidea egiten ari diren horien artean, adibide eredu garrantzirik?

2005etik aurrera izugarriko aurrerapausoak eman dira arlo horretan. Batzuek aurretik eman zituzten urratsak; esaterako, aipatzekoa da Andoingo Axeri dantzan 2.000. urtean egiten zuten aldaketa edo Lizartzako inauteri dantzetan egindakoa. 2005etik aurrera, olatu bat hasiko da genero-markarik gabeko ezpata-dantzak han hemenka sustatuko dituenak: Eibar, Iruñea, Elgoibar, Andoain, Biarritz, Sestao, Portugalete... Sistema koreografikoa goitik behera tradizionala izanda, genero-markarik gabe eraikitako dantzak dira: emakumeek eta gizonen genero-rolik gabe hartzen dute parte, ezpata-dantzari dira denak. Generorik gabeko ikuspegi zabaltzeko lagungarriak izan dira. ●

“2005etik aurrera, olatu bat hasiko da genero-markarik gabeko ezpata-dantzak han hemenka sustatuko dituenak”